

Dialogen over Bedstefars Skæg

Med nye redskaber til at skabe gode samtaler omkring måltider i plejeboliger kan samtalerne rejse på tværs af fortid, nutid og fremtid.

I denne artikel vil vi gerne invitere læserne 'med til bords' til et indblik i samtalens store betydning for et vellykket måltid. Ord skaber virkelighed. Eksempelvis får ordet 'skæg' forskellige associationer til at blomstre. For nogle er det vildtvoksende skæg forbeholdt fortidens fiskere, for andre nutidens DR-børnevært Hr. Skæg, imens en anden vil skabe en vildtvoksende samtale om fremtidens bestand af bedstefars skæg. En dag i forskningsprojektet, Operation Morgenduft, bliver kagen 'Bedstefars Skæg' til et spirefrø for en fortælling om dét at vokse op i et familiedrevet bageri på Amager. Men da fortællingen er fortalt, opstår også en tavshed. Den tavshed er også en genkendelig situation i hverdagens spisesale, og den påvirker de ældres sundhed og livskvalitet. Derfor mener vi, at hele samtaleformen om måltidet i plejeboliger behøver innovative forandringer, og derfor har vi udviklet et redskab, hvormed samtalen kan komme på en af de helt lange rejser på tværs af fortiden, nutiden og fremtiden.

Nye venskaber skal brygges på kaffe

Operation Morgenduft er en morgenmadsklub for beboerne på Kastanjehavens

plejeboliger på Frederiksberg. Det er lektor Lise Justesen fra Københavns Professionshøjskole, som er projektleder på det tværfaglige- og praksisnære forskningsprojekt (Justesen, 2018). Her undersøger hun, på hvilken måde plejepersonalet bedst muligt inddrager beboerne i planlægningen og tilberedelsen af måltidet. En gang om ugen mødes fire beboere og fire sundhedsprofessionelle for at kærne smør, ælte dej, forme boller, presse juice og koge marmelade. I morgenmadsklubben skal beboerne selv have fingrene nede i dejen, og der er ikke ét ord om ernæring og sundhed, men derimod handler det om aktivt at inddrage, om madrelateret funktionsevne og om at fremme livskvaliteten. Alt sammen i kontrast til den helt almindelige hverdag i mange plejeboliger, hvor de ældre ikke bliver inddraget i måltiderne; derfor danner 'Det dynamiske måltidsværtskab' også rammen om projektet (Justesen, 2018).

De ældre er på skift måltidsværter, hvor de skal sætte rammen for måltidet samt definere, hvad det gode måltid er for dem. Et værtskab giver den ældre mulighed for at genkalde sig kulturelle og sociale normer, symboler, skikke og ritualer, som er en betydningsfuld del af deres samlede livskvalitet. Dermed er et helt centralt element i selve planlægningen af morgenmåltidet at lade værten træffe de fundamentale beslutninger såsom valg af morgenmad, opskrifter, tilberedningsmetode, gøremål og underholdning. Eksempelvis er et kvindeligt medlem af morgenmadsklubben en tidligere elitesportsudøver og har været på mange sportsrejser verden rundt. Som værtinde påskønner hun ingen eksakte tids- og taktfaste ritualer om morgenbordet, men i højere grad samtalen; hun griber efter kagen, idet den står på bordet, hvorimod andre eksempelvis venter, indtil alle har sat sig til bords. Ved

at de ældre skiftevis er måltidsværter, får de mulighed for at vise, hvem de selv er, hvormed resten af medlemmerne får mulighed for at lære måltidsværten bedre at kende. Heri opstår mulighed for gensidig anerkendelse, nærhed og intimitet, som bekræfter et fællesskab. Dét fællesskab, og de nye venskaber som brygges på kaffe i morgenmadsklubben, er afhængige af samtalen, men omfanget af samtalen er ofte udfordret af tavsheden.

Det dynamiske måltidsværtskab

De to første forfattere til denne artikel har som praktikanter på forskningsprojektet deltaget i selve morgenmadsklubben i fire måneder. Det har været tankevækkende for os at få et indblik i, hvordan medlemmerne i morgenmadsklubben har oplevet og beskrevet en forandring af deres egne tankemønstre, som viser sig ved, at de har ændret sig til at få større følelse af at være (med)skabere og idémagere i et fællesskab. En vintereftermiddag var beboerne eksempelvis inviteret til hjemmebagte boller med varm chokolade på én af Kastanjehavens spisesale. Her fik et af morgenmadsklubben medlemmer en spontan idé. På bordet stod en stor skål flødeskum til den varme chokolade. Hun tog skålen og en gaffel og begyndte at piske videre på flødeskummen, som hun har prøvet op til flere gange i morgenmadsklubben. Ti minutter senere stod en skål med hjemmelavet smør på bordet, og afslutningsvist sagde hun "vi burde da selv lave smør til bollerne!".

I mødet med den unikke oplevelse opstod dog også en barriere; nemlig samtalen "om smøren". Der opstod en tavshed fra alle sider, og det var tydeligt, at plejepersonalet manglede et redskab til at fremme samtalen. For måltidet handler ikke blot om at spise mad. Måltidet er et (u)højtideligt ritual omkring et bord, det er et

afbræk og et fællesskab, og samtalen bekræfter dét fællesskab. Men for de ældre mennesker med svækket hukommelse og hørelse er det ofte vanskeligt at deltage i en samtale. Derudover er den institutionelle ramme med til, at beboerne ofte ikke deltager i måltidet, men forbliver passive spisere. Det dynamiske måltidsværtskab er i praksis derimod at give beboerne og personalet mulighed for momentvis at bytte roller (Justesen & Overgaard, 2017, s. 6-7). Derfor har vi undersøgt, om man kan skabe et redskab til plejepersonalet, så måltidet i spisesalen kan blive til en 'samtalosalon', hvor ord kan komme på tidsrejse – altså en samtale på rejse både i fortiden, nutiden og fremtiden.

Plejepersonalet kom med ord på jordomrejse

At flytte i plejebolig kan føles som en stor omvæltning. Der er nye omgivelser, nye mennesker og en ny dagligdag. Den institutionelle forandring belyses særligt i mad- og måltidspraksisser, hvor sociale strukturer i det store og hele står over individet. Der er faste spisetider, man følger en madplan, spisesalen er indrettet af fremmede, tallerkener og bestik er udvalgt på forhånd, og menneskene om bordet er nogle, man ved en tilfældighed er havnet sammen med. Den institutionelle ramme kan bevidst eller ubevidst give varig prægning, hvormed mange ældre mennesker oplever en afvikling af deres person, når de flytter på plejehjem. I Operation Morgenduft har vi observeret måltiderne i spisesalen på Kastanjehaven i ti måneder, og plejepersonalet tager hver dag bevidst et socialt ansvar for og er engagerede i samtalen om bordet. Men den institutionelle ramme har skabt en kultur, hvor den dialogiske samtale igennem længere tid er blevet et fortrængt behov hos bebo-

erne. Momenter af tavsheden forsøger personalet at ophæve i den udstrækning, at spørgsmål om fortiden bliver berørt i samtalen, men det afføder kun en kort ordveksling.

En del af vores metode til udvikling af læringselementet bestod derfor af en workshop med det sundhedsfaglige personale fra morgenmadsklubben. Heri skulle det sundhedsfaglige personale selv udarbejde to tegninger ud fra, hvad de forbinder med nutid og fremtid i morgenmadsklubben (Lamb, 2018, s. 2). For i morgenmadsklubben har vi observeret, at samtalen "over Bedstefars Skæg" er mere dynamisk end i spisesalen. Det skyldes både, at de ældre er med til at tilberede morgenmaden, men også selve værtskabet; for i værtskabet omfavner man livet i nuet og i fremtiden. Det er med udgangspunkt i den iagttagelse, at vi har designet et læringselement til plejepersonalet, som kan skabe en bevidsthed om brugen af spørgsmål til 'nutid' og 'fremtid' i samtalen med de ældre. I workshoppen skulle det sundhedsfaglige personale selv udvikle et dialog-materiale med udgangspunkt i såkaldt 'probes thinking' (Mattenmäki, 2006, s. 50-52). Probes thinking er en forskningsmetode, som giver mulighed for at opleve verden gennem brugernes øjne. Eksempelvis kan man udlevere et kamera til beboerne, hvorigennem de kan illustrere, hvad der kan give dem livsglæde. Det som probes thinking blandt andet kan, er at give refleksioner baseret på sanselige påvirkninger (Gaver, et. al., 2004, s. 2-4).

Ud fra de åbne spørgsmål "hvad er nutid, og hvad er fremtid i morgenmadsklubben?" skulle personalet designe et visuelt dialog-materiale. Med et 'probe kit' bestående af papir og farveblyanter tegnede de en tegneserie om 'nutid' og 'fremtid' med udgangspunkt i oplevelser fra morgen-

Den voksende aldrende befolkning øger presset på fordelene ved den offentlige velfærd. Denne udfordring imødekommer nye velfærdsløsninger, hvilket bl.a. inkluderer involvering (samskabelse) i måltider som en del af rehabiliteringsstrategier. Et dansk treårigt forskningsprojekt kaldet 'Morgenmadsklubben' undersøger beboernes engagement som vært og gæst i en morgenmadsklub på et dansk plejehjem. Et essentielt element i morgenmadsklubben er en såkaldt inspirationskasse, som er baseret på 'probes thinking'. Denne indeholder artefakter, som sigter mod at genopleve og huske unikke og personlige erindringer, samt innovativ tænkning i organisering af en morgenmadsklub. En central del af inspirationskassen er to dialogiske-samtalekort; et nutids- og et fremtidskort. Det er dét, at inddrage et fremtids og nutids perspektiv, som skal fremme en dynamiske samtale, hvormed beboerne vil opretholde en identitetsfølelse - og dermed øge livskvaliteten.

Pernille Didde Seerup

PBA i Fødevarer og ledelse,
Stud. cand.it. på Aalborg Universitet,
Pseerup@hotmail.com

Cathrine Emilie Sihm

PBA i Fødevarer og ledelse,
Stud. cand.it. på Aalborg Universitet,
Cathrine_sihm@hotmail.com

Lise Justesen

Cand. brom, Ph.d., lektor,
Københavns professionshøjskole,
Liju@kp.dk

Søren Tange Kristensen

Ph.d., lektor, Københavns Professionshøjskole, Institut for Sygeplejerske- og Ernæringsuddannelser,
sokr@kp.dk

“

Måltidet er et (u)højtideligt ritual omkring et bord, det er et afbræk og et fællesskab, og samtalen bekræfter dét fællesskab. Men for de ældre mennesker med svækket hukommelse og hørelse er det ofte vanskeligt at deltage i en samtale

madsklubben. Hele probes thinking er en velegnet metode, når man går fra rationelle og praktiske spørgsmål til personlige oplevelser og forforståelser (Gaver et al. 2004, s. 2-4). En af deltagerne i workshoppen sagde, at "noget af det sværeste ved samtalen er det fælles emne", hvilket man kan uddrage flere elementer af. Men med probes thinking fik vi en ny helhedsorienteret og empatisk forståelse for de fagpersoner, der udøver velvære for de ældre.

Hensigten skaber en "vild", intim eller autentisk samtale

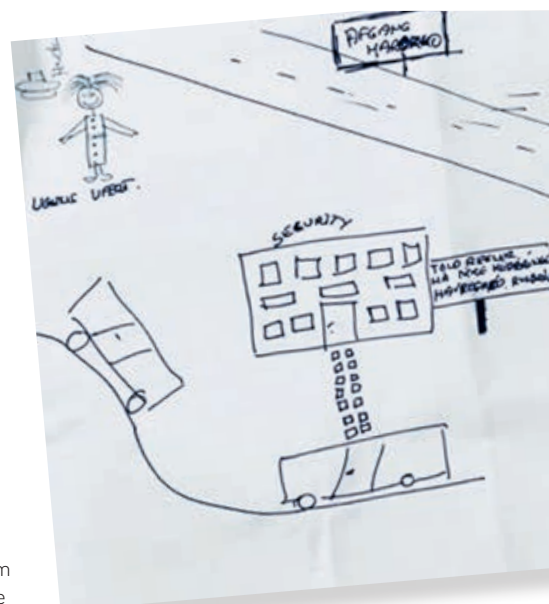
Kastanjehaven rummer mange historier og anekdoter, men med alverdens mulige emner at snakke om, hvorfor i alverden opstår så denne tavshed om spisebordet? Foruden det institutionelle aspekt, så kan en forklaring givetvis findes i førnævnte citat om "det fælles emne". Der er altså en forforståelse af, at samtalen skal blomstre ud fra ét fælles emne, hvormed emnevalget ubevidst bliver det udslagsgivende for opnåelsen af en dynamisk samtale. Dette indikerer en optagethed af emnet i stedet for af selve samtalen. Men med den forforståelse af en samtale, så kommer plejepersonalet ofte til at tale *til* beboerne eller *om* beboerne, hvormed de blot informerer, men ikke skaber en *hensigt* med samtalen. Derfor forbinder plejepersonalet

ubevidst ordet 'samtale' med dét at tale om ét emne, og samtalens centrum er dét ene emne, man taler om.

Med alle de forskellige individer en spisesal rummer, så kan ét emne være begrænsende eller hæmmende for udviklingen af en samtale. Derfor er vores læringselement et 'dialogisk-samtalekort' og ikke blot et 'almindeligt' samtalekort, for vi vil forsøge at fremme samtalen ud fra et fokus på hensigten og ikke emnet. Ordet dialog stammer fra oldgræsk, og *dia-* betyder 'gennem' og *logos* 'ord'. At tale gennem ord fortolker vi som selve *hensigten*. Altså, at en dialog handler om *hensigten* eller *intentionen* med ordene. Derfor er det selve *hensigten*, som fremmer samtalen, og ikke emnet, og *hensigten* handler om åbensindet at undersøge, udforske og opdage fortiden, nutiden og fremtiden med dynamiske spørgsmål. Men vi har erfaret, at alverdens samtaleemner ofte kun fører os på en tidsrejse tilbage til fortiden, og at samtalen forbliver og forsvinder ved ét og samme emne. Til workshoppen forklarede en deltager, at hun i sin deltagelse i morgenmadsklubben havde fået skabt en klarhed om, at den personlige udvikling ikke må ophøre, når man flytter på plejehjem; ordret sagde hun, "det handler om, at de ikke kun har et liv, men at de også har et levende liv". Dét at forblive i udvikling kan de dialogiske-samtalekort hjælpe beboerne med. Formålet er på sigt, at de ældre selv skal kunne skabe en vild, intim eller autentisk samtale. I det følgende vil vi kort eksemplificere, hvordan en sådan samtale kan sættes i gang.

Den "vilde" samtale rummer både fortiden, nutiden og fremtiden

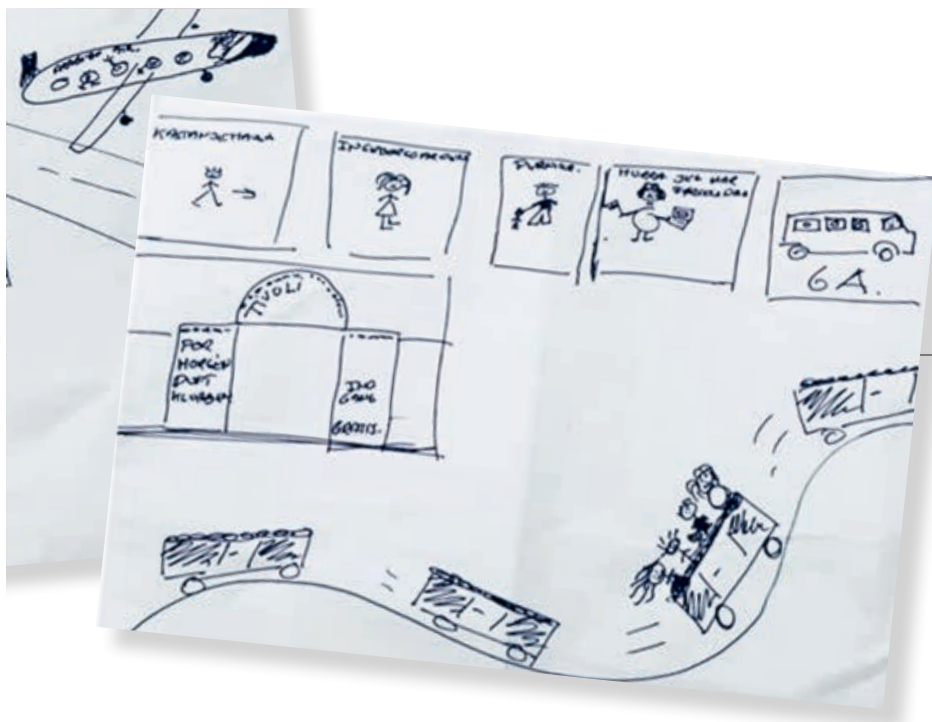
I forskningsprojektet er beboerne skiftevis vært for morgenmadsklubben og skal selv bestemme et 'dagens tema'. Til at finde inspiration til temaet benytter værten sig

af en inspirationskasse. Et tema kan eksempelvis være et udvalgt årti, en speciel morgenrutine såsom at læse tegneserie, bage eller lave morgengymnastik, en elsket højtid eller fødselsdagsfest, en mindeværdig eller historisk begivenhed såsom rejser, berømtheder eller yndlingsbøger, minder fra barndommen eller blot en morgenmadsfavorit. Inspirationskassen er sammensat af forskellige fysiske artefakter fra de seneste ti årtier, som fungerer som et idékatalog med ledetråde til associationer, hvormed man finder på idéer og finder lysten til at (gen)opdage morgenmadsopskrifter, diverse morgenritualer, minder fra morgenstunden, morgensange eller alverdens (nye) samtaleemner.

Med inspirationskassen forbereder plejepersonalet medlemmerne på at fremme samtalen, men fordi de ubevidst forbinder ordet 'samtale' med dét at tale om ét emne, og samtidigt kun spørger ind til fortiden, skaber man en narrativ 'closure effekt' på samtalen (Carroll, 2007, s. 2-4). Dermed afgrænser plejepersonalet automatisk samtalen med beboerne, idet de forsøger at fremme en samtale kun med afsæt i fortiden. Hermed strandede alle sammen i fortiden, og de strandede også i den tilgang, de spørger ind til, hvormed det bliver svært at forbinde samtalen til nutiden og fremtiden. Det er dét, som kombinationen af inspirationskassen og 'de dialogiske-samtalekort' skal hjælpe med. Som tidligere nævnt tegnede deltagerne i workshoppen to samtalekort: Nutids-kortet er tegnet som en sekvens af en illustration af Tivoli, hvor man ser morgenmadsklubben ved indgangen af

Tivoli, hvorefter de i fællesskab kører i den "GamleRutsjebane".

Fremtids-kortet er en tegning af en sekvens af en flyvemaskine, hvormed de i fællesskab rejser til et ukendt land. Her må de ikke medbringe traditionelt dansk mad, hvorfor de er nødsaget til at 'besøge' nye dufte og smage fra en anden kultur. Ud fra dette skabte vi med probes thinking et såkaldt "forlystelses-kort" til nutiden og et "oplevelses-kort" til fremtiden. Dernæst har vi sat dobbelt-spørgsmål på kortene, som leder ind til den narrative samtale (Terkildsen & Wittrup, 2013, s. 14). Til 'forlystelses-kortet' skal man forestille sig, at morgenmadsklubben er en forlystelsespark med gynger, karusseller og festfyrværkeri ligesom eksempelvis Tivoli. Spørgsmålene til 'forlystelses-kortet' er inspireret af juicemaskinen og den empiri, som er indsamlet i forbindelse med brugen af juicemaskinen i morgenmadsklubben. Derfor skal man forestille sig, at man er i færd med at benytte juicemaskinen, hvortil plejepersonalet kan benytte det dialogiske-samtalekort til at spørge: "Hvordan føles det at tænde for juiceren? – er der en forlystelse, som du kan komme i tanke om, som giver den samme følelse? – og hvilke farver vil du komme i juiceren, hvis juicen eksempelvis skal ligne et festfyrværkeri af frugter?".

Det narrative aspekt består i dét, at hændelserne af tid bliver koblet sammen (Terkildsen & Wittrup, 2013, s. 14-16). Dermed fremhæver man de levede erfaringer og lader dem komme frem i lyset, og de kan med fordel blive tilføjet den identitet,

som den ældre allerede har gjort sig undervejs i sine levede erfaringer (Soliverz & Faedda, 2015, s. 130).

Ord skaber virkelighed: afsluttende bemærkninger

For ti måneder siden startede vores praktikperiode, og på det tidspunkt forstod vi ikke, hvorfor de ældre blev så smigrede, når vi spurgte, hvad de lavede i morgenmadsklubben. Her ti måneder senere forstår vi det langt bedre. For dialogen over "bedstefars skæg" har ikke blot betydning for et vellykket måltid i ydre forstand, men også for oplevelsen af en egen unik identitet. Med identitet mener vi i denne sammenhæng en bevidsthed om, hvem man er, og hvor man hører til. Ens identitet er at linke fortid, nutid og fremtid, og ens identitet er et løbende arbejde, ligesom med samtalen (Soliverz & Faedda, 2015, s. 130). Dermed bør de ældre inspireres til at forblive i en udvikling, for så forbliver de også i en selvforståelse. Mister de deres identitet, altså hvem de er, og hvor de hører til, så mister de også følelsen af at tilhøre en bestemt kultur eller en bestemt social gruppe (Terkildsen & Wittrup, 2013, s. 16-18). Men ved at samles i en morgenmads-klub, ved at tilberede måltidet sammen, ved skiftevis at være måltidsvært, og ved at åbne samtalen med spørgsmål til fortiden, nutiden og fremtiden som leder til den narrative samtale, så vender følelsen af en selvforståelse tilbage, og det fremmer sundheden og livskvaliteten (Terkildsen & Wittrup, 2013, s. 16-18).

Referencer

Carroll, N. (2007). Narrative Closure. *Philosophical Studies*, 135(1), s. 1-15.

Gaver, W., et al. (2004). Cultural Probes and the Value of Uncertainty. *Interactions*, 1(5), s. 53-56.

Justesen, L. (2018). *Operation Morgenduft – Dynamiske værtskaber og værtskabende efter/videreuddannelse*. Projektbeskrivelse. København: Professionshøjskolen Metropol. [online] Tilgængelig på: [https://www.ucviden.dk/portal/da/projects/operation-morgenduft--dynamiske-va-ertskaer-og-vaertskaernde-eftervidereuddannelser\(cae908f2-f85c-4e65-96be-9ebc46d531e5\).html](https://www.ucviden.dk/portal/da/projects/operation-morgenduft--dynamiske-va-ertskaer-og-vaertskaernde-eftervidereuddannelser(cae908f2-f85c-4e65-96be-9ebc46d531e5).html) [Tilgået 07/10-2019]

Justesen, L. & Overgaard, S. (2017). *The Hospital Meal Model*, Danish University College, s. 6-7.

Lamb, A. (2018). InnOvaTe. *The American Journal of Occupational Therapy*, s. 2.

Mattelmäki, T. (2006). Design Probes – Probes Seeking Human Life. Vaajakoski. *The University of Art and Design Helsinki*, s. 50-52.

Soliverz, C. & Faedda, L. (2015). Narrative Workshop For Elderly People. *Kairós Gerontology Journal*, s. 130.

Terkildsen, M. og Wittrup, I. (2013). *Folkesundhed Og Kvalitetsudvikling – En Narrativ Tilgang Til Sundhed*: Region Midtjylland, [online] Tilgængelig på: <https://docplayer.dk/5329257-En-narrativ-tilgang-til-sundhed.html> [Tilgået 12/08-2019]